

MENEKÜLT MAGYAR EGYETEMISTÁK KANADÁBAN 1956–1957

Az 1956-os forradalom után a nyugati demokráciák, köztük Kanada is, egymással versengtek abban, hogy letelepedést biztosíthassanak az iskolázott magyar emigráltak számára. 1956 novemberétől, más menekültekkel egyetemben, nagy számban érkeztek magyar diákok is Ausztriába. Az egyetemi ifjúság közel egynegyede, mintegy 7-8000 diák, hagyta el az országot.¹ A diákoknak a befogadó országok azt ígérték, hogy biztosítják a lehetőséget megkezdett tanulmányaik folytatására.

A genfi székhelyű Egyetemista Diákok Nemzetközi Irodája (World University Student Service), a Nemzeti Diákszövetség Titkársága (Secretariat of the National Union of Students) és az Osztrák Nemzeti Diákszövetség (Österreichische Hochschülerschaft) még november közepén megalakította a Nemzetközi Diáksegélyezési Koordinációs Bizottságot (Coordinating Committee for International Student Relief), míg a magyar diákok pénzügyi támogatásáról a Nemzetközi Vöröskereszt, az Osztrák Belügyminisztérium és a Caritas gondoskodott.²

1956 novembere és 1957 áprilisa között a World University Student Service körülbelül 6800 menekült diákot írt össze Bécsben.³ Jugoszláviában további 1326 diákot vettek nyilvántartásba.⁴ A diákok között nemcsak egyetemisták voltak, hanem csekély számban középiskolások, iskolából kimaradt tanulók, valamint néhányan, akik a jobb bánásmód reményében diáknak adták ki magukat. Az egyetemisták pontos számát nehéz megállapítani. A Szabad Magyar Diákok egy későbbi párizsi kongresszusa által nyilvánosságra hozott adatok szerint 7948 egyetemi hallgató választotta az emigrációt.

Sopronból érkezett Ausztriába a legnépesebb csoport. November 4-én lépett át a határon 220 erdőmérnök-hallgató 230 egyetemi alkalmazottal és azok családtagjaival. Később egy második, bányamérnöki, geofizikai, olajmérnöki vagy geodéziai szakhoz tartozó tanárokból és diákokból álló úgynevezett technikai csoport is nekiindult a világnak. A két csoport egyesítése nem volt egyszerű. A technikai csoport 80 tagja fegyverrel a kézben

¹ Várallyay Gyula, „Tanulmányúton”. *Az emigráns magyar diákmozgalom 1956 után*. Budapest, Századvég, 1956-os Intézet, 1992, 57.

² National Archives of Canada (Kanada Nemzeti Levéltára), NAC, RG 26, Box 146, File 3–41–22.

³ J. S. Macdonald, Kanada követe külügyminiszterének Ottawába, 1957. április 25-én, NAC, RG 26, Int. 180, Box 863, File 555–54–562–2, part 2.

⁴ M. H. Wershof, Permanent Mission, Geneva, küldi a Külügyminisztérium államtitkárának Ottawába, 1957. július 5, magyar menekült ügyek, NAC, RG 76, Box 862, File 555–54–565, pt. 3.

érkezett. Őket a klosterneuburgi katonai táborba internálták, ahonnan csak akkor szabadultak ki, amikor Kanada felajánlotta a befogadásukat. A csoport fegyvertelenül érkezett tagjait Judenauba vitték. A diákok innen felvették a kapcsolatot Roller Kálmán dékánnal, aki a Traiskirchenbe került erdőmérnöki csoport ügyeit intézte.⁵

Az Osztrák Belügyminisztérium és Oktatásügyi Minisztérium végül Strobl am Wolfgangsee-ban és St. Wolfgangban helyezte el a soproniakat.⁶ Egy ideig a tanárok és diákjaik fent tudták tartani a kapcsolatot Soproni Egyetemmel. Tankönyveket csempészték ki az országból. November végére számuk 604-re nőtt. November 26-án arra az elhatározásra jutottak, hogy három fakultást hoznak létre. Ezek újonnan választott vezetőinek volt a feladata, hogy olyan országot találjanak, amelyik befogadná az egyes szakokat. Roller dékán így összegezte munkájuk eredményét:

„Először Anglia válaszolt. Sajnálattal tudatták, hogy Nagy Britannia nem tud sem pénzügyi, sem egyéb forrásokat biztosítani egy ilyen nagy csoport részére. Olaszország ugyan felajánlott egy régi kastélyt, ahol az Erdőmérnöki Egyetem, esetlegesen saját tanáraival is, folytathatná az oktatást, de pénzügyi támogatást ők sem tudtak nyújtani. Mi több, az egyetem elvégzése után a diákok állást sem remélhettek volna, mivel már túl sok erdőmérnök volt Olaszországban. Nyugat-Németországból azt a választ kaptuk, hogy a nyugat-berlini egyetem hajlandó befogadni minket, de csak mint egyéneket, tanárként vagy hallgatóként. Állást ők sem tudtak garantálni. A bécsi egyetem nyíltan kijelentette, hogy Ausztriában nincs szükség egy soproni egyetemre és annak diplomáját az osztrák faipar nem ismerné el. Más országokból is hasonló válaszok érkeztek...”⁷

Általában a német nyelvterület volt a legvonzóbb a magyar diákok számára, noha kevesen tudtak németül. Ezek az országok sok ösztöndíjat ajánlottak fel, kultúrájuk nem volt egészen idegen és nem is estek távol Magyarországtól. Németországban több ösztöndíj volt, mint magyar jelentkező. 1200 állami és Ford-ösztöndíjra lehetett pályázni. Ausztriában 534 ösztöndíjat ajánlott fel a Szabad Európa, a Máltai Lovagrend, az Osztrák Nemzeti Tanács, a Ford Alapítvány és egyéb vallási, szociális szervezetek. Más európai országok is bőkezűek voltak, de kulturális és gazdasági okokból a magyar diákok nem mindig éltek ezekkel a lehetőségekkel. Svájcban, a Studenthilfe segítette a magyarokat, akiknek itt is a Szabad Európa és a Ford Alapítvány adott ösztöndíjat. A Dániába vándorló 39 menekült diák mind állami ösztöndíjban részesült. Hollandiában az Universiter Aezel Alapítvány biztosított öt évre ösztöndíjat mind a 117 magyar jelentkezőnek. Norvégia pénzügyi támogatást ajánlott 1957 végéig, majd munkába állás után visszafizetendő kamatmentes kölcsönöket. A svéd kormány mind a 350 jelentkezőnek teljes ösztöndíjat kínált. Anglia, Olaszország és Franciaország, valamint az Egyesült Államok és Kanada is igen csábító volt a diákság körében. Ezek az országok csak részleges ösztöndíjat és kisebb anyagi juttatásokat ajánlottak fel.

⁵ László Adamovich és Oszkar Sziklai. *Foresters in Exile. The Sopron Forestry School in Canada* (A Soproni Erdőmérnöki Egyetem Kanadában). Vancouver, The University of British Columbia, 1970.

⁶ *Sopron Chronicle: Hungarian Foresters in the Western World, 1919–1986* [Soproni Krónika. Magyar Erdőmérnökök a Nyugati Világban, 1919–1986], by the Sopron Alumni U. B. C. Első Rész: Hungarian Foresters in Canada. A Successful Freedom Flight of a Forestry School from Sopron, Hungary to Vancouver, British Columbia (Sikeres menekülés a Szabad Világba Sopronból kanadai Brit Kolumbiába). Roller J. Kalman. Toronto, Rákóczi Foundation Inc., 1986, 50, 127.

⁷ Uo., 55–56.

Kísérletek történtek arra is, hogy a magyar fiatalok tengerentúli kivándorlását megakadályozzák. A Ford Alapítvány egymillió dollárt fordított kétéves ösztöndíjakra, nyolc európai országban, de elutasító választ adott azonban L. B. Pearsonnak, Kanada külügyminiszterének, aki negyedmillió dollár támogatást kért a magyar diákok iskoláztatására. A Rockefeller Alapítvány Ausztriában adott ösztöndíjakat. A diákok legtöbbször tanulmányait szerette volna befejezni a lehető legtávolabb Közép-Kelet-Európa állandó politikai zűrzavarától. Kanada bevándorlási minisztere, Jack Pickersgill, erre alapozva dolgozta ki bevándorlási politikáját.

A magyar exodus kezdete óta Kanada bécsi követsége élénken érdeklődött a kivándorló egyetemisták sorsa iránt. Decemberben úgy az Erdőmérnöki Kart, mind a technikai csoportot a legkívánatosabb bevándorlók kategóriájába sorolták.⁸

„Egy szombat délután, 1956. december elsején érkeztem Bécsbe egy háromnapos látogatásra” – írta évekkel később Pickersgill. „Ahogy megérkeztem, azonnal leültem tárgyalni Kanada bevándorlási hivatalnokaival és a követség más tagjaival... Gordon Cox még érkezésem napján beszámolt a Soproni Erdőmérnöki Egyetemről.”⁹

Pickersgillnek azonnal megtetszett a gondolat. Megkérte James Sinclairt, a halászati minisztert, hogy beszélje meg a soproniak ügyét egy közös barátjukkal, N. A. M. MacKenzie-vel, a Brit Kolumbiai Egyetem (University of British Columbia, UBC) rektorával.¹⁰ MacKenzie és Sinclair meg is állapodott abban, hogy támogatni fogják a vállalkozást, amelybe az erdőipart is bevonják. Felvetődött a Foley testvérek neve. Harold és Joe Foley, a Powell River-i papírgyár két tulajdonosa, vállalta is az Erdőmérnöki Kar vendégül látását 1957 szeptemberéig, MacKenzie pedig megígérte, hogy befogadja a soproniakat a következő tanévre.¹¹ Bécsi idő szerint éjfélkor, még vasárnap, Sinclair felhívta a bevándorlási minisztert és közölte vele, mit intézett. Másnap reggel Pickersgill Cox társaságában elment St. Wolfgangba, hogy személyesen adhassa át a meghívást a magyar diákoknak és professzorainak. A soproniak a meghívást elfogadták.¹² Elmondták Pickersgillnek, hogy van egy másik soproni csoport is, az úgynevezett technikai csoport. A miniszter ígéretet tett arra, hogy az ő érdekükben is eljár. Hágából telefonált a torontói egyetem elnökének. Sidney Hook mély lélegzetet vett és habozás nélkül válaszolta: „Számíthatok rá.”¹³

Ezután Pickersgill hozzálátott a gyakorlati feladatok megvalósításához. Elintézte az Erdőmérnöki Kar Kanadába utaztatását és két tanárt, valamint két diákot előreküldött a terep felmérésére. James Sinclairt megkérte, hogy mozgósítsa a vancouveri magyarokat.¹⁴ Ugyancsak Hágából utasította helyettesét, Laval Fortiert, hogy vegye fel a kapcsolatot a

⁸ Cox Fortienak, 1956. december 10, NAC, RG 26, Int. 180, Box 863, File 555–54–562–2, part 1.

⁹ „Forword” (Előszó). J. W. Pickersgill. *Sopron Chronicle: Hungarian Foresters in the Western World 1919–1986*, 10.

¹⁰ Ibid.

¹¹ *Sopron Chronicle*, 10.

¹² Ibid., 58; *Foresters in Exile*, 2.

¹³ J. W. Pickersgill: *My Years with Louis St. Laurent. A Political Memoir* [Louis St. Laurent kormányában. Egy politikai emlékirat]. Toronto és Buffalo: University of Toronto Press, 1975, 243.

¹⁴ Pickersgill Fortiernak és James Sinclairek a szövetségi halászati miniszternek Vancouverbe, 1956. december 4., NAC, MG 32, B34, Box 56, File 1–2–5545D, 1956–57, Magyar Menekültek. Diák Csoport.

manitóbai egyetem elnökével, Victor Siftonnal a technikai csoport ügyében.¹⁵ Laval Fortier a francia-kanadaiakra is számított. Felvette a kapcsolatot a quebeci Mezőgazdasági Telepítési Társasággal és arra kérte őket, tárgyaljanak a francia-kanadai egyetemekkel a soproni technikai csoport esetleges meghívásáról.¹⁶ A vancouveri egyetem egyik dékánja és a Powell River-i vállalat igazgatója Bécsbe repült, hogy találkozhasson a soproniakkal, majd az egész csoport utazását megszervezte január közepére. December 10-én a kanadai delegáció büszkén jelentette be az Egyesült Nemzetek közgyűlésén, hogy a Brit Kolumbiai Egyetem Vancouverben befogadja a Soproni Egyetem Erdőmérnöki Karát, amelynek diákjai és professzorai menedékjogot kértek Kanadától. Kanada további több száz egyetemista érkezését várja.¹⁷

Miközben a soproniak készülődtek a nagy útra, Kanadában fogadásukat szervezték. Fortier megpróbálta a bányamérnök-hallgatókat Quebecbe telepíteni. A Laval Egyetem 175 soproni diákot és tanárt hívott meg, valamint kérte a kormányt, hogy küldje el a magyar delegációt Quebec városába, mielőtt a soproniak döntenének letelepülésük helyéről. A Lavalon volt a legjobban felszerelt bányamérnöki kar, a tanítás francia nyelven folyt, de angol tankönyveket használtak. Ez különösen megnehezítette volna a magyar diákok helyzetét. „Mondd meg Lavalnak – sürgönyözte Pickersgill Fortiernek –, hogy az utazó magyar delegáció számításba fogja venni az ő egyetemük ajánlatát is, úgy, mint más egyetemét.”¹⁸ Úgy tűnik, Pickersgill ekkor már Manitóbát választotta, amit a magyar diákok csak feltételesen fogadtak el, amennyiben nem találnának jobb helyet maguknak.

A Manitóbai Egyetem feladata nem volt egyszerű. A technikai csoport az erdőmérnökkel ellentétben nem képviselt önálló, önképzésre alkalmas egységet. Ennek ellenére együtt szeretett volna maradni és meg is próbált menekülni, magyar származású tanárokat toborozni. Sifton, az egyetem rektora, ezt helyeselte, de igen csodálkozott, amikor elolvasta a soproniak levelét, amelyben azok másfél millió dollárt kértek teljes ösztöndíjjal az elkövetkező öt évre. Tett egy méltányos ajánlatot: mind a húsz tanárnak munkát ajánlott a Kanadában szokásos munkafeltételek alapján 1958 májusáig, vagy szükség esetén 1960 májusáig. Az oktatás folyhatott volna magyarul, a végzős diákok pedig a Manitóbai Egyetem diplomáját kapták volna. Manitóba ezen kívül még teljes ellátást, lakást, ingyen tankönyveket ajánlott fel. Elvárták a diákoktól, mint ahogy elvárták a kanadaiaktól is, hogy 1958 nyaratól dolgozzanak, gyűjtsenek a tandíjra és minden más egyéb költségre. Sifton nyári munkalehetőségeket ígért és esetlegesen kölcsönök folyósítását.¹⁹ A helyzet hirtelen gyökeresen megváltozott, amikor kiderült, hogy a csoport nem tud kellő számú tanárt

¹⁵ Pickersgill Hágából Laval Fortiernak Ottawába, 1956. december 7., NAC, RG 26, Box 146, File 3-41-22; Pickersgill Fortiernak, ismételő Bécsnek, 1956. december 7., NAC, MG 32, B 34, Box 56, File 1-2-5545D, 1956-57.

¹⁶ Laval Fortier Pickersgillnek Hágából Ottawából, 1956. december 7., NAC, RG 26, Box 146, File 3-41-22.

¹⁷ Candel New Yorkból a Külügyminisztériumnak Ottawába, 1056. december 10., NAC, G 25, 86/87/336, Box 160, File 5475-EA-4-40/2.

¹⁸ Pickersgill Fortiernak Ottawába, 1956. december 12., NAC, MG 32, B 34, Box 56, File 1-2-5545D, 1956-57, Magyar Menekültek, Diák Csoport.

¹⁹ Victor Sifton Laval Fortiernak, 1956. december 10., NAC, RG 26, Box 146, File 3-41-22; Fortier Pickersgillnek Londonba Ottawából, 1956. december 11., NAC, RG 26, Int. 180, Box 863, File 555-54-562-2, part 1; Alberta Egyetem Elnöke Pickersgillnek, 1956. december 11., NAC, MG 32, B 34, File 1-2-5545D 1957, Magyar Menekültek, Diákok; A. R. Tucker, a Manitóba Egyetem Elnöke Pickersgillnek, 1957. január 3., NAC, RG 26, Int. 180, Box 863, File 555-54-562-2, part 1.

összetoborozni, ami az önállóság és a magyar nyelvű oktatás előfeltétele volt. Manitoba ilyen körülmények között visszakozott és helyhiányra hivatkozva már nem akarta felvenni a magyar diákokat. A technikai csoport már útban volt. Érkezését január 14-re várták. Szerencsére más egyetemek is készek voltak a soproniak befogadására. A legelőnyesebb ajánlat Torontóból érkezett. Tárgyalásra már nem maradt sok idő.

Bernolák Imre, a Bevándorlási Hivatal képviselője, Pickersgill és dr. Smith, a torontói egyetem elnöke, két nap alatt megegyezett a részletekben, miután elnyerték a bányaipar támogatását. R. A. Bryce, a bányavállalkozók képviselője, a technikai csoport minden költségét felvállalta 1958 júniusáig. Otthont és intenzív angolnyelv-oktatást, a nyári szünetben pedig olaj- és bányavállalatoknál munkát ajánlott. Az egyetem két évvel akarta meghosszabbítani az egyetemisták tanulmányait. A tanárok felvételét is megígérték képzettségük és tudományos munkásságuk felmérése alapján. Amint a soproniak elfogadták a feltételeket, az egyetem a tartományi (ontariói) kormány és a Kanadai Vöröskereszt segítségével fogadóközpontot szervezett és felkészült a menekült diákok és tanáraik elhelyezésére.²⁰

Pickersgill bevándorlási miniszternek nemcsak a soproni menekült diákságra volt gondja. Megkérte a Kanadai Egyetemek Nemzeti Tanácsát (National Conference of Canadian Universities, NACCU), hogy segítsen a magyar diákok indexeinek kiértékelésében és megfelelő egyetemi elhelyezésükben. Gyorsan kellett cselekedni, mert még több, mint 2000 egyetemista várakozott Bécsben és a követség jelentése szerint ajánlatokkal halmozták el őket. C. E. Smith, a Bevándorlási Hivatal igazgatója elrendelte, hogy minden '56-os menekült egyetemi hallgatónak vízumot kell adni.²¹

Kanada bécsi követségén a magyar menekült mozgalom leglelkesebb támogatója Gordon Cox volt, aki mint Pickersgill ügynöke, az egyetemisták gyors Kanadába szállítását intézte ebben ez időben. Cox sietett, mert a nyugatnémet tartományokkal állt versenyben, amelyek főleg az államvizsga előtt álló diákokra vadásztak előnyös ajánlatokkal. Cox viszont nem volt felhatalmazva semmiféle ígéret tételére és így csak általánosságokra szorítkozhatott. Általánosságok, amiket könnyű volt félreérteni a bécsi bábeli zűrzavarban.²²

Az Egyetemek Nemzetközi Irodája (World University Service, WUS) 1957. március végéig küldte rendszeresen a magyar menekült diákokat a bécsi kanadai követségre. A Cox helyébe lépő új bevándorlási referens a követségen már csak 150 kérvényt fogadott el montreáli beutazásra. A Bevándorlási Hivatal igazgatója ugyanis nem osztotta minisztere lelkesedését. Azt javasolta új bécsi referensének, hogy ne vegye fel a listájára az első éves

²⁰ Stirling, a Központi Kerületi Bevándorlási Főfelügyelő az Ügyintéző Főosztály Főnökének, Manion úrnak, 1957. január 16., NAC, RG 26, Int. 180, Box 863, File 555-54-562-2, part 1; Bernolák Imre jelentése a Miniszterhelyettesnek, részletes jelentés a soproni egyetemi hallgatók áttelepítéséről (nem erdőmérnök csoport), 1957. január 24., NAC, RG 26, Int. 180, Box 863, File 555-54-562-2, part 1.

²¹ Laval Fortier Ottawából, Dr. F. Stilingnek, a NACCU elnökének Londonba (Ontario), 1956. december 17., NAC, RG 26, Int. 180, Box 863, File 555-54-562-2, part 1; C. E. Smith J. L. Manionnak, 1956. december 18., NAC, RG 76, Vol. 862, File 555-54-565 part 1.

²² Gordon E. Cox memoranduma Fortiernak, 1957. január 8., NAC, RG 26, Int. 180, Box 863, File 555-54-562-2, part 1.

egyetemistákat, a gimnazistákat és a tanulmányaikat már befejezettek.²³ Majd utasítás érkezett Bécsbe, hogy ne adjanak ki több vízumot, mivel „kevés a lehetősége annak, hogy (a menekült diákok) Kanadában folytathassák egyetemi tanulmányaikat.²⁴ Ekkor még mindig közel 1000 magyar menekült egyetemista volt a WUS bécsi listáján. Tizenöt százalékuk szeretett volna Kanadába kivándorolni.²⁵

A menekült diákok jó részének az volt a benyomása, hogy Kanadában ösztöndíjjal folytathatják tanulmányaikat. Ma már nehéz megállapítani, hogy félreértették-e, amit ígértek nekik vagy félrevezették őket.

Két soproni professzor így emlékezik az „ígéretekre”:

1. A soproni erdőmérnöki kar hallgatói magyarul fejezhetik be tanulmányaikat, majd hivatásos erdőmérnökként dolgozhatnak Kanadában.
2. Kanada fizeti a szállítási költségeket Vancouverbe.
3. A kanadai kormány a tanárokat és a diákokat pénzügyi támogatásban részesíti a képzés egésze alatt.
4. A tanárok és a diákok bármikor szabadon visszatérhetnek Magyarországra.²⁶

Ezeket az ígéretek soha nem foglalták írásba. Az ígéretek az első és a harmadik pont kivételével betartották, de a be nem tartott szavak sok vitát, zavart és keserűséget okoztak. A Powell River-i társaság igazgatóságának elnöke, aki vállalta az Erdőmérnöki Kar vendégüllátását, napokon belül visszakozott. Az ottawai kormánytól követelt pénzt az érkező soproniak ellátására, ruházására, kisebb napi költségekre és a konyhai személyzet fizetésére.²⁷ Torontó azt sürgönyözte a bécsi követségre Gordon Coxnak, hogy úgy a diákok, mint a tanárok papírjait egyenként kell kiértékelni, mielőtt pénzügyi támogatás egyáltalán szóba kerülhet.²⁸ A legvitatottabb kijelentés a bécsi követségtől, valószínűleg Coxtól ered. Cox a következő szöveget táviratozta Pickersgillnek december 19-én: „További intézkedéseket teszek egy csoport diák Kanadába szállítása érdekében... csak arról szándéksom biztosítani őket, hogy fizetjük utazási költségeiket, valamint *megfelelően elrendezzük* (a szerző kiemelése) azok továbbtanulását, akik a (helyi) követelményeknek megfelelnek.²⁹ Coxnak tudnia kellett, hogy Magyarországon teljesen ingyenes volt az oktatás és még ösztöndíjat is kaptak azok az egyetemi hallgatók, akiknek erre szükségük volt, valamint a tanulmányi eredményük alapján arra érdemesek. Cox jóhiszeműleg feltételezhette, hogy országa anyagilag biztosítani fogja a menekült '56-os diákok kanadai továbbtanulását. A diákok pedig a „megfelelő elrendezés” kifejezést úgy értelmezték, hogy ösztöndíjat kapnak tanulmányaik befejezéséig. Minthogy a november és február között meginterjúvoltak között sokan voltak olyanok, akik elég jól beszéltek és értettek angolul,

²³ J. S. Cross memoranduma a miniszterhelyettesnek, 1957. március 14., NAC, RG 26, Int. 180, Box 863, File 555-54-562-2, part 1.

²⁴ Az adminisztratív osztály ideiglenes főnöke a bécsi kanadai követség vízumosztályának, 1957. március 25., NAC, RG 26, Int. 180, Box 863, File 555-54-562-2, part 1.

²⁵ J. S. Macdonald nagykövet a külügyminiszternek Bécsből Ottawába, 1957. április 25., NAC, RG 26, Int. 180, Box 863, File 555-54-562-2, part 1.

²⁶ Adamovich-Sziklai: *Foresters in Exile*. 14. o.

²⁷ A Powell River-i társaság igazgatósági tanácsának elnöke James Sinclairnek, a Halászati Miniszternek, 1956. december 7., NAC, NAC, MG 32, B 34, Box 56, File I-2-5545D, 1957.

²⁸ Hellyer Torontóból Gordon Coxnak Bécsbe, 1956. december 10., NAC, RG 26, Box 146, File 3-41-22.

²⁹ NAC RG 26, Box 146, File 3-41-22; ugyancsak NAC, RG 26, Int. 180, Box 863, File 555-54-562-2, part 1.

nem lehet kollektív félreértésről szó. Ottawában ugyancsak egyértelműen, de másként értelmezték az ígéretet. Mielőtt az újonnan alakult NCCU magyar diákokkal foglalkozó bizottságának első ülésére elment, a Bevándorlási Hivatal igazgatója a következőket jegyezte le emlékeztetőnek:

„Menekült diákoknak tett ígéretok:

a) ingyen szállítás,

b) a diákok kapcsolatba hozása az NCCU bizottságával; elvárjuk, hogy munkát vállaljanak”.³⁰

Az ülés után Coxot utasították, hogy újabb ígéreteket ne tegyen a diákoknak.³¹ Az instrukció későn érkezett. Ferenczi Oszkár, a Montreálba utazó diákok önjelölt vezére nyilvánosan tiltakozott, Cox ígéretére hivatkozva.³² Stanley Hart, a McGill Egyetem Liberális klubjának elnöke kérte Pickersgill minisztert, hogy fogadja Ferenczit. A bevándorlási miniszter ebbe bele is egyezett, de előre jelezte álláspontját: ígéreteket nem tett senki. Közben Smith, a Bevándorlási Hivatal igazgatója, a diákok bebocsátásának megszigorítását szorgalmazta. „Ha fenntartjuk a diákokat szeptemberig, azzal fognak minket vádolni, hogy a menekültekkel jobban bánunk, mint más bevándorlókval, sőt jobban, mint a kanadaiakkal” – írta Smith már február 15-én.³³

Másoknak is voltak fenntartásai Pickersgill politikájával szemben. N. A. M. MacKenzie, a Brit Kolumbiai Egyetem rektora, aki eredetileg lelkesen üdvözölte az erdőmérnöki csoport felkarolásának gondolatát, idővel már nem tartotta reálisnak azt az elvárást, hogy a faipar és az egyetem egyedül finanszírozza a soproniakat és rendkívüli szövetségi pénzsegély kiutalását kérte Pearson külügyminisztertől.³⁴ Kettejük többszöri levélváltásának végül is meglett az eredménye: Ottawa kiutalt 100 000 dollárt a soproni csoport támogatására. Ennek az összegnek a túlnyomórészét az oktatók fizetésére fordították.³⁵ Az UBC viszont nem vette fel az egyetem állományába a soproni tanárokat, és úgy határozott, hogy a magyar professzoroknak és dékánjuknak csak évi 3000 dollárt fizet a szokásos 8000 helyett. A docensek 6500–7500 dollár helyett 2600-at kaptak, a tanársegédeknek pedig csak 2200–2500 dollárt fizettek 5-6000 helyett. Ingyen lakhattak egy katonai támaszponton. Ez azonban sokuknak nem tetszett. Voltak, akik véglegesen eltávoztak, mások beköltöztek a városba, de többségük hű maradt diákjaihoz a „sovány fizetség” ellenére. Az egyetemisták semmiféle kedvezményt nem élveztek, teljes tandíjat fizettek.³⁶

Kezdetben a kanadaiak, különösen az egyetemi hallgatók, az '56-os menekültek nehéz helyzetére nemes nagylelkűséggel reagáltak. Ösztöndíjkat biztosítottak és pénzt gyűjtöttek számukra.³⁷

³⁰ 1957. január 9., NAC, RG 26, Box 146, File 3-41-22.

³¹ 1957. január 11., NAC, RG 26, Box 146, File 3-41-22; RG 26, Int. 180, Box 863, File 555-54-562-2, part 1.

³² Morrie Shoet, a McGill Egyetem diákbizottságának elnöke Lewis Perinbamnak Torontóba, 1957. január 30., NAC, RG, Box 146, File 3-41-22.

³³ C. A. S. Smith memoranduma a miniszternek, NAC, MG 32, B34, Box 56, File 1-2-5545D, McGill.

³⁴ L. B. Pearson Pickersgillnek, 1957. január 18., NAC, MG 32, B 34, Box 56, File 1-2, 1957.

³⁵ MacKenzie Pickersgillnek, 1957. február 12., MAC, MG 32, B 34, Box 56, File 1-2-5545D, 1957.

³⁶ P. W. Bird, Bevándorlási Főfelügyelője a Csendes-óceáni Körzetnek a Bevándorlási Hivatal Igazgatójának, 1957. július 12., NAC, RG 26, Int. 180, Box 863, File 55-54-562-2, part 2.

³⁷ WUS, News, 1956. december 3., NAC, RG 26, Box 146, File 3-41-22.

December 25-én az erdőmérnöki „előőr” két tagja visszatért Vancouverből Ausztriába, és beszámolt a Kanadában tapasztaltakról. Két nap múlva a soproniak tábort bezárták és a menekülteket a Salzburg melletti Hellbrunn és Rositten táborba helyezték át. Ekkor már 570-en voltak. Itt jelent meg Habsburg Ottó és Marosi Ferenc, hogy rábeszéljék a soproniakat az Európában maradásra, de nem tudták meggyőzni őket. December 29-én indult egy vonat Bécsből 191 magyar utassal. Salzburgban csatlakozott hozzájuk 289 soproni. Indulás előtt a kanadai bevándorlási tisztviselők ujjlenyomatot vettek, beoltották őket különböző betegségek ellen, majd kiosztották az ideiglenes vízumokat. Liverpoolból hajózott ki új otthonába a soproni csoport.³⁸

1957. január 8-án érkeztek meg New Brunswick tartomány St. John kikötőjébe. Montrealt január 19-én hagyták el. Az úgynevezett „szabadságvonat” az erdőmérnök csoport 289 tagjával indult Brit Kolumbiába. A kanadaiak lelkesen üdvözölték a soproni menekülteket, ahol csak a vonat megállt. Ottawában szövetségi miniszterek is megjelentek az állomáson rendezett ünnepségen.

„Sajnos az ünneplés, ami jól mutatta a a nép lelkesedését a magyar forradalomért, nem terjedt a messzi Vancouverig. Akkor és később is a Brit Kolumbiai Egyetem diákjai kevés szimpátiát mutattak a soproniak iránt és sok támogatást sem nyújtottak nekik.”³⁹

A „szabadságvonat” utasai január végén érkeztek meg a Powell River-i társaság munkástáborába. A tanárok alakítottak egy tanácsadó bizottságot, hogy kidolgozzák a tantervet, valamint a programok és a diplomák elismeréséről tárgyaljanak a vancouveri egyetemmel. A diákok közben napi nyolc órát tanultak angolul, sportoltak, ismerkedtek a kanadaiakkal. A helyiek először gyanakodva tekintettek a közéjük csöppent fiatalokra, de a soproniak kitűnő viselkedése hamarosan elnyerte Powell River lakosságának bizalmát. A menekültek mindent megtettek hogy önmagukat ellássák. Egy magyar estet szerveztek a helybelieknek, majd egy más alkalommal pénzt gyűjtöttek az ottani sportklubnak.⁴⁰ A legnagyobb problémát az ideiglenes állás megszerzése jelentette. Az 1957-es recesszió és a szakszervezetek ennek köszönhetően ellenséges magatartása demoralizálta a soproniakat.⁴¹ Szeptemberben a Bevándorlási Hivatal felajánlotta a Sea Island-i légierő-támaszpont barakkjait. Itt látott hozzá a tanári kar az új tanév megszervezéséhez. Új tanárokat szerződtettek, mert nem voltak elegenden: Az oktatás magyarul folyt. Ennek eleinte örültek a diákok, de később nagy árat fizettek ezért a könnyítésért. Ez és az általános elszigeteltség eredményezte, hogy a soproni diploma másodosztályú mérnöki diplomává értékelődött le. John Diefenbaker új konzervatív kormánya a soproniaknak személyenként havi 65 dollár ösztöndíjat utalt ki tanulmányaik befejezéséig és döntésével egyidejűleg beszüntette a magyar menekültek bevándorlását Kanadába.

Az első év volt a legnehezebb úgy tanulmányi, mint társadalmi szempontból. Az erdőmérnöki csoport 191 tagjából 51 feladta tanulmányait az év folyamán. Az iskola négy

³⁸ *Sopron Chronicle*, 60–61.

³⁹ *Hungarian Refugee Relief; Report on the relief for Hungarian refugees undertaken by the League and member Societies in Austria, Yugoslavia and countries of transit and resettlement, October 1956 - September 1957.* Geneva, League of Red Cross Societies, 1957, 66–67.

⁴⁰ 1957. július 24., NAC, RG 26, Int. 180, Box 863, File 555–54–562–2, part 2.

⁴¹ *Sopron Chronicle*, 75–76, 79, 80, 82.

évig működött. A tanári kart 1958-ban 20-főről 13-ra csökkentették, majd végül hétre. A vancouveri Soproni Egyetem 1961-ben zárta be kapuit.⁴²

A technikai csoport 1957. január 21-én érkezett Torontóba. A liberális szövetségi kormány és a konzervatív tartományi kormány között azonnal kitört a harc velük kapcsolatban. Amikor a tartományi hatóságok első otthonukból kiebrudalták a magyarokat, Pickersgill azonnal szerzett új szállást. „Minden kanadainak, akinek az ország jövője fontos, boldognak kell lennie, hogy meg tudtuk nyerni e nagy jövőjű fiatalembereket. Az ő műszaki képzésüknek a befejezése igen fontos ma a nemzet jövője szempontjából” – írta a miniszter egy barátjának Torontóba.⁴³ Amikor viszont a minisztertől torontói főfelügyelője azt kérte, hogy a diákok zsebpénzét a heti egy dollárról kettőre emelhesse, mert a tanulóknak villamospénzre van szüksége, Pickersgill emlékeztette beosztottját, hogy a menekült diákok zsebpénzzel való ellátása ellen már határozott a minisztérium.⁴⁴ Míg a politikusok vitáztak, a diákok angolul tanultak, és vizsgáztak.

Nyáron a Torontói Egyetem munkát keresett számukra. Szeptemberben felvételiztek. Aki elég jól megtanult angolul, azt felvették. A legtöbbjük vesztett egy-két évet, de boldogok voltak, hogy folytathatták tanulmányaikat.⁴⁵

Nehéz volt sikereket elérni a nyelvi problémák és a tanítási rendszer eltérő volta miatt. Az 1957/58-as tanévben például az általános mérnöki karon egy kivételével minden hallgató megbukott. Egy évvel később valamennyien újrakezdték és legkésőbb 1961-ben diplomát szereztek.

Az '56-os menekült egyetemisták nagy részének hasonló problémákkal kellett megküzdenie. A diákok többsége először Montrealba került. A Bevándorlási Hivatal úgy tervezte, hogy kis, 25 főből álló csoportokban fogja őket elosztani Kanada egyetemi városai között. Hamilton, Kingston, Guelph, Frederickton, Edmonton, Saskatoon, Winnipeg, Quebec és az ontariói London kerültek szóba. A diákok különleges bánásmódban részesültek 1957. május 31-ig, de utána már közönséges bevándorlóként kezelték őket. Az egyetemek intenzív angol kurzusokat szerveztek és Kanadáról tartottak nekik előadásokat. A Bevándorlási Hivatal segített a nyári munka megszerzésében, igaz, kevés sikerrel.⁴⁶

A Kanadai Egyetemek Nemzeti Tanácsa 1957. február 1-jén nyitotta meg a Magyar Menekült Diákok Központját (Hungarian Refugee Students Centre, HRSC). Fennállása alatt 658 diák ügyében járt el. Két héttel korábban érkezett meg Montreal dorvali repülőtérére az első ötven magyar egyetemista az előre jelzett 400-ból. Egészségügyi vizsgálatok és párnapos vesztégár után St. Paul l'Hermite-ből a St. Antoine utcai volt börtönbe költöztették őket. A diákok nem voltak felkészülve a kemény kanadai télre, amin a kiutalt tíz dolláros gyorssegély sem tudott sokat segíteni. A Kanadai Vöröskereszt, a Nemzetközi Menekültügyi Bizottság és a Magyar Segélyező Társaság (Hungarian Relief Society) kezdtek használni ruhagyűjtésbe. Május közepére már megtelt a „börtön”. Ekkor már 450

⁴² *Sopron Chronicle*, 102–6, 108, 114, 119–121.

⁴³ Pickersgill Charles J. Henrynek, 1957. március 4., NAC, MG 32, B 34, Box 56, File 1–2–5545D, 1957.

⁴⁴ 1957. február 19., NAC, RG 26, Int. 180, Box 863, File 555–54–562–2, part 1.

⁴⁵ *Foresters in Exile*, 130–132.

⁴⁶ D. W. Sloan, az Adminisztratív Szekció főnöke az összes főfelügyelőnek, 1957. március 11., NAC, RG 26, Int. 180, Box 863, File 555–54–562–2, part 1.

diák lakott ott. A L'Aide aux Réfugiés Hongrois átvett 50 diákot és a McGill Egyetem megnyitotta a Petőfi Házat.⁴⁷ Egy kis bizottság Hartland Molson szenátor vezetésével dolgozta ki a magyarok elszállásolásának, ellátásának és oktatásának a részleteit: a lányokat a YWCA szállójában helyezték el, mindenki kapott zsebpénzt, és heti 24 órában angolul tanult. Május 31-től csak a munkanélküliek kaptak segílyt. Amíg a Petőfi Ház augusztus közepén bezárta kapuit, összesen 204 magyar nevezhette otthonának a kollégiumot.⁴⁸

Molsonék, a szenátor és magyar felesége, szerettek volna legalább negyedmillió dollárt összegyűjteni a Montrealba érkezett 500 diáknak, de munkájukat nem koronázta siker. Kapcsolatba léptek dr. Cyril Jamesszel, a McGill Egyetem rektorával is, akivel a meglévő helyzet kiértékelése után ezt írták Pickersgillnek:

„Ez a diákság a magyar diákság krémje, átlagon felüli képességekkel, akik fontosabbak lehetnek Kanada vagy Magyarország jövője szempontjából, mint a többi menekült csoport. Ugyanakkor azt is meg kell mondanunk, hogy mivel nagyon intelligensek, érzékenyek is. Amennyiben a jelenlegi helyzet folytatódik, elkeseredettség lesz úrrá rajtuk.”⁴⁹

Közben az egyetemek fejdadászai Montrealba érkeztek, hogy kiválasszák a legjobb diákokat. Ian MacDonald dékán, a Nemzeti Ösztöndíj Bizottság elnöke, húsz ösztöndíjat osztott szét. Az Egyetemisták Világszolgálata március közepére még csak 68 kérvényt intézett el érdemileg a 300-ból. Az Albertai Egyetem beleegyezett 25 diák képzésébe azzal a feltétellel, hogy Pickersgill fizet fejenként napi három dollár hozzájárulást. Egyetlenegy diák felvételét sem garantálták szeptemberre. Alberta tartomány művelődési minisztere nem nyújtott pénzügyi hozzájárulást a magyar diákok nyelvoktatási költségeinek fedezésére. A nyelvi és az állampolgári kurzusok támogatására Pickersgill végül is küldött 2950 dollárt.⁵⁰ A Nyugat-Ontariói (Londoni) Egyetem orvosi fakultásának dékánja is a központi kormánytól próbált pénzt szerezni. Az egyetem végül 25 egyetemistát hívott meg, és ötnék helyet biztosítottak szeptemberre.⁵¹ A hamiltoni (Ontario) McMaster Egyetem is meghívott 25 menekült egyetemistát, de ez az intézmény sem bizonyult bőkezűnek. Ezt írták Pickersgillnek:

„Egyetemünk nem tudja garantálni, hogy felveszi a magyar csoportot vagy annak bármely tagját összel az egyetemre. Jelenleg nem tudjuk megígérni a tandíj elengedését, kivéve annak a háromnak, aki már korábban megérkezett és készül az új tanévre. Diákjaink nincsenek abban a helyzetben, és semmi hajlandóságot nem mutatnak arra, hogy bármit is tegyenek idén ezekért a magyar menekült diákokért.”⁵²

⁴⁷ Report of the National Conference of Canadian Universities. Hungarian Refugee Students' Centre. Covering Full-Time Period Office, February 1st to September 30th, 1957 (no signature), 1957. szeptember 30 (?), NAC, RG 26, Int. 180, Box 863, File 555-54-562-2, part 2; Report of the NCCU Committee on Hungarian Refugee Students, 1958. június 5., NAC, RG 26, Int. 180, Box 863, File 555-54-562-2, part 2.

⁴⁸ E. Clifford Knowles, „Petofi House”, 1957. október 15., NAC, RG 26, Int 180, Box 863, File 555-54-562-2, part 2.

⁴⁹ 1957. február 7., NAC, MG 32, B 34, Box 56, File I-2-5545D, McGill.

⁵⁰ Aval Fortier memoranduma a miniszternek, 1957. április 9., NAC, MG 32, B 34, Box 56, File I-2-5545D, 1957.

⁵¹ C. E. S. Smith, a Bevándolási Hivatal Igazgatójának memoranduma, 1957. április 8., NSC, MG 32, B 34, Box 56, File I-2-5545D, 1957.

⁵² G. P. Gilmour Hamiltonból Pickersgillnek Ottawába, 1957. március 19., NAC, MG 32, B 34, Box 56, File I-2-5545D, 1957, McMaster.

A New Brunswick-i Egyetem, az Ottawai Egyetem és a Winnipegi Egyetem ugyan csak felajánlotta segítségét, ami itt sem vonatkozott az egyetemi férőhelyek biztosítására. 1957 márciusában Pickersgill már világosan látta, hogy alig van pénz a magyar diákok megsegítésére, és ha nem találnak valami megoldást, a meghívott egyetemisták közel fele nem folytathatja tanulmányait. E reménytelen helyzetben Pearson külügyminiszter közvetítésével az amerikai Ford Alapítványhoz fordult segítségért. Sikertelenül, mert az Alapítvány igazgatósága csak az Európában maradó diákok segélyezését támogatta.⁵³

Az '56-os menekült magyar diákok tele reménnyel érkeztek Kanadába, de amikor a várt ösztöndíjakat nem kapták meg, aggodalom töltötte el őket. A kanadai társadalom nem minden rétege helyeselte a „potyautasokat”. Egyes egyetemi igazgatóságok azzal tiltakoztak a kormánynál, hogy előbb a hazai diákság részére biztosítsanak újabb ösztöndíjakat. Június elsejétől a Bevándorlási Hivatal beszüntette a napidíjak fizetését, és így az egyetemistáknak munkát kellett keresniük saját fenntartásukra és tanulmányi költségeik fedezésére. A helyi egyetemisták is a négyhónapos nyári szünetükben gyűjtötték össze a tandíjra való, de a nyári munka a magyarok számára azt eredményezte, hogy nem volt idejük felkészülni a szeptemberi felvételikre. Sokuknak nem sikerült bejutni az egyetemre, vagy ha be is jutottak, az első kanadai tanévet nem tudták sikeresen elvégezni. Ez alól kivétel csak az erdőmérnöki csoport volt, ahol nem voltak nyelvi problémák.

A két soproni csoporton kívül 280 menekült diák iratkozott be kanadai egyetemekre 1957/58-ban. Közülük 215 fő kapott valamiféle pénzügyi támogatást. A diákok 34 különböző főiskolára jártak. Egy 1958-as összeírás szerint összesen 1030 menekült egyetemista érkezett Kanadába.

A legbőkezűbbek a montreali egyetemek (McGill és a Sir George Williams) voltak. Az előbbi 74 diákot vett fel és 70-nek adott pénzügyi támogatást valamilyen formában. Az utóbbira 27 menekült iratkozott be és 22-nek volt ösztöndíja. A két soproni csoportot Brit Kolumbia és Ontario egyetemei, valamint a szövetségi kormány és a bányaiipar támogatta. Teljes támogatást, azaz tandíjmentességet és teljes ellátást csak 40 diák kapott. 64-et mentettek fel a tandíj fizetése alól. Tandíjmentességben és némi pénzügyi támogatásban részesült 33, különböző kisebb támogatást kapott 312 egyetemista. A magyar menekült diákok fele nem járt egyetemre 1957-ben, de ezek nagy része előbb-utóbb elvégezte az egyetemet a maga erejéből. Magyarországra véglegesen alig egypár tért vissza.

Ma az '56-os menekült egyetemisták neve ott található a legtöbb kanadai egyetem tanári listáján. Kanada segítsége szerény volt, de Pickersgill menekült diákokat támogató politikája meghozta gyümölcsét. Ez a történet inkább kanadai, mint magyar történet, amely bemutatja Kanada és a kanadaiak politikáját, állásfoglalását és szimpátiáját az '56-os menekült magyar egyetemistákkal szemben, e diákok kálváriáján és sikerein keresztül.

⁵³ Pickersgill Pearsonnek, 1957. március 21., NAC, RG 25, 86-87/336, Box 152, File 5475-DW-51-40, part 3; L. B. Pearson Rowan Gaither Jr.-nak, NAC, RG 25, 86/87/336, Volume 160, File 5475-EA-4-40, part 4; H. Rowan Gaither Jr. Pearsonnek, 1957. ápril 3., ibid.

Menekült magyar diákok kanadai egyetemeken 1957-ben⁵⁴

Egyetem/Főiskola	Felvett diák	Ebből ösztöndíjas
Acadia University	1	1
University of Alberta	18	13
Assumption University	1	1
British Columbia	23	11
Soproni Erdészeti Főiskola csoportja	193	193
Carleton	3	2
Dalhousie University	4	2
Laval University	2	2
University of Manitoba	21	4
McGill University	73	71
McMaster University	7	7
University of Montreal	6	6
Mount Allison University	1	1
University of New Brunswick	5	5
Nova Scotia Technical College	1	1
Ontario Agricultural College	1	–
University of Ottawa	9	8
Queen's University	12	12
St. Dunstan's College	2	2
St. Francis Xavier	4	4
St. Joseph's University	1	1
St. Mary's University	2	2
University of Saskatchewan	4	4
Sir George Williams College	27	22
University of Toronto	28	7
Soproni műegyetemi csoport	49	49
University of Western Ontario	16	12
National Research Council	2	–
Université Sacre Coeur	1	1
École de Médecine Veterinaire	1	1
École des Hautes Études	1	1
École Polytechnique	8	8
Loyola College	1	–
Ontario Veterinary College	1	–
Alberta College	2	2
Alma College	2	2
Prince of Wales College	2	2

⁵⁴ Report of National Conference of Canadian Universities Hungarian Refugee Students' Centre, Covering Full-Time Period of Office, February 1st to September 30th, 1957, NAC, RG 26, Int. 180. Box 863, File 555-54-562-2.